כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר [1]בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר לא קשיא °[א]הא דמצי לצעורי נפשיה הא דלא מצי לצעורי נפשיה ר"ל אמר נקרא חסיד שנאמר [2]גומל נפשו איש (א) [ב](חסיד) ועוכר שארו וגו' אמר רב ששת האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה אמר רבי ירמיה בר אבא [ב]אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד [ג](אמר) ר' ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש [א]אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים: אוכלין ושותין משחשיכה כו': אמר רבי זעירא אמר רב הונא [ב]יחיד שקיבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה °למחר הוא מתפלל תפלת תענית [ג]לן בתעניתו (ב) אינו מתפלל של תענית אמר רב יוסף מאי קסבר רב הונא סבירא ליה אין מתענין לשעות או דלמא מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלה תענית אמר ליה אביי לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית ושאני הכא דאיכא שעות דליליא דלא קביל עליה מעיקרא [ד]מר עוקבא איקלע לגינזק בעו מיניה מתענין לשעות או אין מתענין לשעות לא הוה בידיה קנקנין של נכרים אסורין או מותרין לא הוה בידיה [ה]במה שימש משה כל שבעת ימי המלואים לא הוה בידיה אזל ושאיל בי מדרשא אמרו ליה [ו]הלכתא מתענין לשעות ומתפללין תפלת תענית [ז]והלכתא קנקנין של נכרים לאחר שנים עשר חדש מותרין במה שימש משה כל ז' ימי המלואים בחלוק לבן רב כהנא מתני בחלוק לבן שאין לו אימרא אמר רב חסדא
הא

כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו. כאילו כל מעיו קדוש ואסור להכחישן דהכי משמע בקרבך קדוש כלומר דאסור להתענות (ג): **בקרבך קדוש.** רישיה דקרא קדריש בשביל שקדוש שרוי בצער לא אבוא בעיר של מעלה עד שאבנה ירושלים של מטה ורמיזא בעלמא הוא: **הא דמצי מצער נפשיה.** שיכול לסבול התענית משבחו הקב"ה אבל מי שאינו יכול להתענות נקרא חוטא: **נקרא חסיד.** המתענה דכתיב גומל נפשו איש חסד מפריש עצמו ממאכל ומשתה כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא) שבריי"ר בלע"ז מפי מורי. אי נמי גומל לשון תגמול שמשלים נפשו לקוטו (ד): **ועוכר שארו.** המתענה ומכחיש בשרו נקרא אכזר: (ו) **שממעט במלאכת שמים.** חלש הוא ואינו יכול ללמוד: **לשירותיה.** סעודתו. כלבא ליכול סעודתו ולכך המתענה אינו מועיל לו אלא כמי שמתענה מפני שאין לו מה יאכל: **אין תענית צבור בבבל.** לענין איסורי חומרי תענית אמר ר' ירמיה למילתיה שהיו נוהגין בו כעין אבילות שהיו אוכלין מבעוד יום ואסורין בנעילת הסנדל אלא תשעה באב בלבד: **יחיד שקיבל עליו תענית.** מאתמול (ה) הרי אני יושב בתענית למחר אפילו אכל ושתה כל הלילה עד עמוד השחר למחר מתפלל תפלת תענית עננו: **לן בתעניתו.** באותו תענית שקיבל עליו שלא אכל במוצאי תעניתו ולן כל אותו הלילה לשם תענית עד הבקר: **למחר אין מתפלל תפלת תענית.** אינו יכול להתפלל (ו) עננו קודם שיאכל כדי לצאת ידי חובת תענית של לילה אע"פ שהוא יום אחד כדכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ולקמן מפרש ואזיל מאי קסבר רב הונא מאי טעמא אין מתפלל למחר עננו: והכי גרסינן **מאי קסבר רב הונא מיסבר קסבר אין מתענין לשעות או דלמא קסבר מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית אמר אביי לעולם קסבר מתענין לשעות (ז)(ומתפלל) תפלת תענית כו'.** פירוש מאי קסבר רב הונא אין מתענין לשעות כלומר האי דקאמר למחר אין מתפלל תפלת תענית לכך אינו מתפלל דקבלת תענית זה אינו קבלה ואינו תענית כלל ואם רוצה לאכול ולסעוד בתוך התענית הרשות בידו דאין מקבלין תענית לשעות כגון זה שלא קיבל תענית של לילה זה מאתמול (ז) כדקתני לן בתעניתו דמשמע מאליו כשהחשיך וכא לסעוד עמד ולא אכל כלומר שהיה בדעתו לאכול עד שעבר מקצת הלילה שעה אחת או שתי שעות ואחר כך נמלך ולן בתעניתו או דלמא האי דקאמר רב הונא למחר אין מתפלל תפלת תענית לאו משום דאין מתענין לשעות דשם תענית עליו ואם רוצה לחזור בו ולטעום אחר שהתחיל בתענית אינו יכול אלא להכי אינו מתפלל תפלת תענית דסבר אין תענית של שעות חשוב וחמור כל כך שיהא צריך להתפלל עליו עננו: **לעולם קסבר.** בעלמא דמתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית והכא מאי טעמא אין מתפלל תפלת תענית דשאני הכא היכא דהתענה אתמול ובלילה לן בתעניתו דלא קיבלה עילויה (ח) שלא קיבל עליו תענית זה בפני עצמו מאתמול כל כך שאר מתענין לשעות ואינו חשוב להתפלל עליו עננו: **מר עוקבא איקלע לגינזק** גרסינן. דאילו ר' עקיבא לא היה מסתפק לו הנך בעיי ועוד דבלשון ברייתא הוה משתעי ביה מעשה ברבי עקיבא כו' ולא בגמרא (ט): **קנקנים של חרס.** שמכניסין בהן יין לקיום אסור להשתמש בהן: **במה שימש משה.** דאילו באהרן כתיב בגדי כהונה דכתיב (שמות כט) והלבשתם שבשעה שהיה משה עובד אהרן היה לבוש בגדי כהונה ועבודה למשה גזירת הכתוב הוא ובגדי כהונה לא מצינו בו ומסתמא אין הדבר כשר שהיה עובד בבגדיו של חול שיוצא כהן לשוק: **לאחר שנים עשר חדש.** הולך טעם יין נסך ומותרים בלא עירוי מים אבל תוך י"ב חדש צריך עירוי שלשה ימים מעת לעת: **בחלוק לבן.** של פשתן עשוי לשם כך: **רב כהנא מתני.** כי האי לישנא: **בחלוק לבן שאין בו אימרא.** שפה מתרגמינן אימרא (שם כח). (ט) כלומר (י)תחוב היה מחוט אחד כל החלוק ולא כבגדים שלנו שבתי הידים מדובקין בבגד הגוף בתפירה כדי שלא יחשדוהו שמא בתוך אותה שפה הוציא מעות הקודש משום שנאמר (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל:
הא

כאילו קדוש. הקב"ה (י) פירוש והא אמר לעיל שנקרא קדוש כלומר שהיושב בתענית נקרא קדוש ומשני לא קשיא: **גומל** נפשו. פירוש שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה נקרא חסיד: **אין** תענית צבור בבבל **אלא** תשעה באב בלבד. פירוש שהיה להם הרבה גשמים: **יחיד** שקיבל עליו תענית אע"פ שאכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית. תימה אמאי נקט יחיד דלצבור נמי דאמרינן במתני' (לעיל דף י.) דעושין שלשה תעניות ואוכלים משחשיכה וצ"ע: **לן** בתעניתו. פירוש שהתענה היום ובלילה לא אכל ולן בתעניתו אע"ג שהלינה היה מכח תענית שקיבל עליו אינו מתפלל תפלת תענית ובה"ג יש אוכל ומתפלל תפלת תענית ומפרש כמו הכא דבשחרית אומר תפלת תענית אע"פ שאכל כל הלילה ויש מתענה שאינו מתפלל כמו בערבית אע"פ שלא אכל ומפרש בהלכות גדולות דאין אומרין עננו בתפלת שחרית שמא נמצא שקרן בתפלתו דשמא לא יקיים התענית ולי נראה דלא נקרא שקרן כיון שהיה בדעתו להתענות אפילו אקרי אונס אחר כך ולא מצי לצער נפשיה לא גרע ממתענין לשעות וכן משמע מהא דתנן (לקמן דף יט.) ירדו להם גשמים קודם חצות אין משלימין ומסתמא משמע שאמרו תפלת תענית מכל מקום אין זה ראיה גמורה דשמא לא אמרוה ומהא דלקמן (דף יב:) גבי רב הונא בריה דרב יהושע בריה דרב אידי (י)דיתיב בתעניתא מדאמרו ליה ליזוף מר וליפרע ואמר להו תענית חלום הוא אמאי לא אמר מפני שאמר תפלת תענית אין זה ראיה (כ) לדברי ה"ג דלא היה דעתו להתענות מבעוד יום ולא קבל עליו וכתב הר"מ מי שלא קבל עליו מבעוד יום דאין אומר עננו אי לאו דתענית חלום הוא ונוהגים ששליח צבור אומרו בשחרית כדי להודיע לעולם ולהזכיר התענית אבל יחיד אינו אומר עד המנחה [וכטור אורח חיים (סי' תקסה) אומר שליח צבור אומר בכל פעם שאי אפשר שלא יתענו קצת מקהל עכ"ל:
כל

עין משפט נר מצוה

לז א טוש"ע א"ח סי' תקעא סעיף א:
לח ב מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה יא טוש"ע א"ח סי' תקסה סעיף ו:
לט ג טוש"ע א"ח סי' תקעא סעיף ב:
מ ד מיי' פ"א מהלכות תענית הלכה י סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקסב סעיף ו:
מא ה מיי' שם הלכה יא סמג שם טור ש"ע א"ח שם סעיף ט:
מב ו מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף י:
מג ז מיי' פי"א מהלכו' מאכלות אסורות הלכה טו סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלה סעיף טו:

◆

תורה אור השלם

1. לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר: הושע יא ט
2. גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד וְעֹכֵר שְׁאֵרוֹ אַכְזָרִי: משלי יא יז

◆

מוסף רש"י

אין תענית צבור בבבל. הואיל ואין צריכין לגשמים, אם גוזרין על דבר אחר אין תומר תענית ציבור נוהג בו לאכול מבעוד יום ולאסור במלאכה ושאר חומרי האמורים שם (פסחים נד:). **מתענין לשעות.** כגון שקיבל עליו תענית משש שעות ולמעלה ומיהו לא טעם כלום מתחילה כל היום אבל לא לשם תענית נתכוין בראשונה (ע"ז לד.). **לאחר שנים עשר חודש מותרין.** מיד בלי תיקון ואם רצה להשתמש קודם לכן ממלאן במים כדאמרן (שם). **במה שימש משה.** משה לא נשתמש בבגדי כהונה, דכתיב ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך והוא היה זר אצלן ועל פי הדיבור שימש ולא הוכרו בגדים (שם). **שאין לו אימרא.** שפה. יש אומר שלא יחשדוהו שגם בה מתרומות המשכן, ולאו מילתא, שהרי ככר נגמרה המלאכה ובשעת עבודה מהיכן שקיל (שם).

◆

רבינו חננאל

ריש לקיש אמר המונע עצמו מן התענית הוא חסיד, שנאמר גומל נפשו איש חסד. הגומל טוב לנפשו איש חסד. א"ר ירמיה: אין תלמיד חכם רשאי לסגף עצמו בתענית מפני שממעט במלאכת שמים. אמר רב הונא יחיד שקבל עליו תענית שני ימים זה אחר זה אפילו אוכל ושותה כל הלילה כו'. הדין במי שקבל עליו יום אחד או שני ימים תענית דינם אחד, מיהו נוח להתלמד להבין פירושו בשני ימים מיום אחד. וכן פירושו, אדם שקבל עליו להתענות שני ושלישי, והתענה יום שני ובערב אכל ושתה, למחר (א) (עוד) ביום שלישי מתענה ומתפלל תפלת תענית. (ב)ולן בתעניתו אינו מתפלל תפלת תענית. כלומר אם לא קבל עליו תענית אלא יום שני בלבד והתענה אותו היום ובלילה נמלך ולן בתעניתו. למחר אין מתפלל תפלה תענית) אע"פ שמתענה רוב יום שלישי, מפני שלא קבל עליו מיום שני להתענות יום שלישי, ונמצאת תעניתו ביום שלישי תענית שעות, דהא לא קיבל תענית מאתמול. ועל זה מדקדק רב יוסף מאי טעמא דרב הונא, מי אמרינן קסבר רב הונא מתענה לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית, לפיכך אמר למחר אינו מתפלל תפלת תענית, או דלמא קסבר רב הונא אין מתענין לשעות ואינה תענית כלל, לפיכך אינו מתפלל תפלת תענית. ואמר אביי לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית, ושאני הכא דלא קביל עליה מעיקרא. ועוד לא היה בדעתו להשלים תעניתו עד הערב, וקייבא לן כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית, לפיכך נמצאת (ג) תענית שעות. ומסתברא דמי שנזדמן לו ולא אכל עד שעבר רוב היום, וכיון שראה כך הסכים לצום ולהשלימו אותו יום בתענית, זהו תענית שעות, ומתפלל באותן שעות שהסכים להשלימו תענית שעות, תפלת תענית, ענינו בשומע תפלה. ודווקא אחר שקבל עליו (ד) עצמו [הוא] שמתפלל תפלת תענית, אבל (מוקדם) [מקודם] לא. ר' עקיבא אקלע לגינזק בעו מיניה מתענין לשעות כו'. ואסיקנא הלכתא המתענה לשעות מתפלל תפלת תענית, וקנקנים (שלמים) [ישנים] ששימשו בהן גוים ביין שלהן לאחר (שיפכה) [שישפכו] היין מהן, אם ישארו ריקים י"ב חודש מותר לישראל להטיל בהן יין להשתמש בהן. אמר רב חסדא

מסורת הש"ס

א) [צ"ל חסד], ב) [לקמן יב: ע"ש] פסחים נד: ע"ש, ג) [צ"ל ולאמר], ד) ע"ז לד. [ע"ש בתוס' ד"ה ר' עקיבא], ה) [עי' תוס' חגיגה י: ד"ה מאי כ"מ ותוס' סנהדרין טו: ד"ה שור פיגן], ו) [ד"ה שממעט אחרי ד"ה אין תענית], ז) [צ"ל מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל], ח) [ועתו"ס תוס' בע"ז לד. ד"ה ר"ע וכו' על דברי רש"י דהכא], ט) [צ"ל ארוג. יעב"ץ], י) [לפנינו איתא שזה היה רב יהושע בריה דרב אידי],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנאמר גומל נפשו איש חסד אמר ר' ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש אין ת"ח וכו' שממעט במלאכת שמים אמר רב ששת האי בר בי רב וכו' אלא תשעה באב בלבד אוכלין כו': (ב) שם לן בתעניתו למחר אינו מתפלל: (ג) רש"י ד"ה כאילו כו' דלאסור להתענות הס"ד ומה"ד בקרבך קדוש כו': (ד) ד"ה נקרא כו' שמשלים נפשו לקוטו חסיד ועוכר שארו כו' כצ"ל והד"א: (ה) ד"ה יחיד כו' מאתמול שאמר הרי אני יושב: (ו) ד"ה למחר כו' אינו יכול להתפלל. נ"ב פי' אינו יכול אע"פ שרוצה להתפלל בלא חיוב ונראה דלא פירש כן אלא למאי דקס"ד דלאין מתענין לשעות ס"ל לרב הונא דלאו תענית הוא אבל לתסקנא דמתענין לשעות שם תענית עליו אפי' לן בתעניתו דאינו חשוב וחמור להתפלל עננו בתורת חיוב מ"מ הרשות בידו להתפלל עננו שהרי שם תענית עליו שאסור לו לאכול: (ז) ד"ה וה"ג מאי כו' תענית של לילה זה מאתמול. נ"ב פירוש מאתמול מזמן המנחה: (ח) ד"ה לעולם כו' דלא קיבלה עילויה. נ"ב ר"ל דלא קיבלו כלל מאתמול דאף בלילה לא קיבלו: (ט) ד"ה רב כהנא כו' (כלומר תחוב) תא"מ ונ"ב ס"א כלי חשוב: (י) תוס' ד"ה כאילו קדוש הקב"ה שרוי בתוך מעיו ואסור להכחישן פי' והא אמרינן לעיל: (כ) ד"ה לן כו' אין זה ראיה דלדברי ה"ג איכא למימר דלא היה דעתו:

◆

גליון הש"ס

גמ' הא דמצי לצעורי. עי' לקמן דף כב ע"ב תוד"ה ר' יוסי: שם למחר הוא מתפלל תפלת תענית. מדברי רש"י שבת כד ע"א ד"ה ערבית נראה שלא היה גרס"י שם הגי' כאן תיבת למחר:

◆

לעזי רש"י

שיברי"ר. לגמול.

◆

רבינו גרשום

כאילו קדוש שרוי בתוך מיעיו. ולא יתענה. ר"ל אמר יושב בתענית נקרא חסיד שנא' גומל נפשו איש חסד. שפירש עצמו מליכל, כמו ויגמל. ממעט במלאכת שמים. שאינו יכול לעסוק בתורה. יחיד שקיבל עליו תענית. כראוי מבעוד יום. לן בתענית. ה"ק אם לא קבל מבעוד יום, אלא בצפרא קבל עליה להתענות חצי היום, ובחצי היום קביל עליה עד לאורתא, ולן בלילה בתעניתו ולא קבל עליה כלום, והתענה אף למחר, אין מתפלל תפלת תענית, שכבר יצא בתפלת תענית דאתמול. ושאני הכא דלא קביל עליה מאורתא. כלומר, באותו יום שמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית, אבל הכא דלן בתעניתו, עבדיה להאי תענית שני כתענית אריכא שהוא מאתמול, שעדיין לא אכל וכיון שהתפלל אתמול תפלת תענית אין צריך להתפלל היום. מתענין לשעות. שמקבלין תענית ביום, אע"ג דלא קביל עליה מאורתא. קנקנים של עובדי כוכבים. שנשתמש בהן יין. לאחר שנים עשר חודש. לאחר שנשתמשו בו עובדי כוכבים. חלוק לבן שאין לו אימרא. שאין לו שפה, כדי שלא יחשדוהו שמא באותה שפה הכניס מעות הקדש שגנב, משום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

א) דברי רבינו כמו שהם לפנינו אין לו שום ביאור כלל ועי' ברא"ש כאן ותמצא גי' רבינו ז"ל ופירושו באר היטב. ב) הושלם ע"פ הרי"ף ועי' ברי"ף ובמלחמות בשם רבינו. ג) אולי צ"ל לא נקרא תענית שעות. ד) אולי צ"ל (עצמו) להשלים התענית מתפלל תפלת תענית.